

Asia: VN/16703/2024

Lausuntopyyntö luonnoksesta vanhuspalvelulain muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

1. Pidätkö luonnoksessa esitettyä muutosta kannatettavana?

Ei

2. Onko esitetty muutos toimiva ratkaisu talouden tasapainottamiseksi?

-

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne palvelujen toteuttamisesta taloudellisesti kestäväällä tavalla.

Muistiliitto ry kiittää saamastaan lausuntopyynnöstä.

Muistiliitto ry on valtakunnallinen muistisairaiden ja heidän läheistensä kansanterveys-, potilas- ja edunvalvontajärjestö. Toiminnan päämäärä on edistää aivoterveyttä, toimia sairastuneen ja läheisen tukena, vahvistaa heidän ääntään sekä puolustaa heidän oikeuksiaan. Muistiliitto toimii 41 jäsenyhdistyksensä yhteistyö- ja kattojärjestönä.

Muistiliiton näkemyksen mukaan henkilöstömitoitusta ympärivuorokautisessa hoivassa ei tule alentaa esitettyyn 0,6 työntekijään asiakasta kohden 1.1.2025 lähtien, sillä hoivapalveluiden tulee olla laadultaan hyviä ja turvallisia asiakkaalle. Mitoitusta alentamalla ja henkilöstöä vähentämällä hoivan laatu ja asiakasturvallisuus heikkenisi. Muistiliiton näkemyksen mukaan henkilöstömäärän vähentäminen voi entisestään altistaa tilanteille, joissa asiakkaiden kaltoinkohtelua ei havaita eikä siihen pystytä puuttumaan. Hoivapalveluiden laatu on merkittävä seikka, josta ei voida Muistiliiton näkemyksen mukaan tinkiä taloudellistenkaan haasteiden edessä.

Henkilöstömitoituksesta säädettiin vuonna 2020. Tavoitteena oli turvata asiakkaille laadukkaat palvelut, jotka mahdollistavat arvokkaan ja mielekkään elämän, sekä parantaa asiakas- ja potilasturvallisuutta varmistamalla hoidosta ja huolenpidosta vastaavan henkilöstön riittävyys. Lakiesitystä edelsi julkisuuteen tulleet useat epäkohdat iäkkäiden henkilöiden palveluissa, joiden

arvioitiin vaarantavan heidän oikeuttaan hyvään hoitoon ja ihmisarvoiseen kohteluun. Tällä hetkellä ympärivuorokautisen hoivan yksiköistä 93 % täyttää voimassa olevan henkilöstömitoituksen. (THL tiedote 5.7.2024). Esitysluonnoksen laskelmat perustuvat tutkimuksen edellisen ajankohdan, lokakuu 2023, tietoihin, jolloin määrä oli yhden prosenttiyksikön korkeampi.

Hoivan hyvä laatu

Muistiliitto on huolissaan hoivan laadun heikkenemisestä, mikäli henkilöstömitoitusta lasketaan.

Ympärivuorokautisessa hoivassa olevat asiakkaat ovat heikkokuntoisia ja vaativat paljon hoivaa ja hoitoa, vuorokauden ajasta riippumattomasti. Esitysluonnoksen perusteluissa tuodaan esiin, että ympärivuorokautisen palveluasumisen RAI-arvioiduista asiakkaista suurimmalla osalla (76 %) oli dementiadiagnosi ja 71 %:lla oli keskimäärin vähintään keskivaikea kognitiivinen häiriö (CPS \geq 3) vuonna 2022. Päivittäisissä toimissa oli kohtalaisesti tai runsaasti vaikeuksia noin kahdella kolmesta. Vastaava tulos todetaan THL:n Tilastoraportissa 3/2024. RAI-vertailutietojen mukaan kognitio oli heikentynyt lähes kaikilla ympärivuorokautisen asumispalvelun asiakkaista (88 %) vuonna 2022. (THL – Tilastoraportti 3/2024, 31.1.2024. Iäkkäiden toimintakyky ja palvelutarpeet – RAI-vertailutiedot 2022).

Ympärivuorokautiseen palveluasumiseen siirrytään aiempaa huonokuntoisempana. Myös asumisaika hoivakodeissa on lyhentynyt merkittävästi vuosien 2009 ja 2018 välillä. (Helsingin yliopiston uutinen 18.6.2024, Kaarina Korhonen, Pasi Komulainen: The Journals of Gerontology, Series B: Psychological Sciences and Social Sciences-Lehti).

Esitysluonnoksessa tuodaan esille, että THL arvioi RAI-tietojen perusteella, että noin 25 % ympärivuorokautisessa palveluasumisessa ja vanhainkodeissa olevista voisi sopia palvelutarpeensa perusteella paremmin yhteisölliseen asumiseen. Lisäksi esitysluonnoksessa todetaan, että vuorokaudenajasta riippumaton kotihoito mahdollistaa monipuolisten palvelujen tarjoamisen paitsi kotiin myös yhteisöllisen asumisen asiakkaille ja voi siten hidastaa ympärivuorokautisen palveluasumisen tarpeen ennakoitua kasvua. Mikäli arviot pitävät paikkansa, tarkoittaa se, että ympärivuorokautisen hoiva-asumisen piiriin jäisivät kaikkein vahvinta hoivaa ja hoitoa tarvitsevat asiakkaat.

Perustuslain 19 § 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet ja edistettävä väestön terveyttä. Sosiaalipalveluiden hyvästä laadusta on säännöksiä asiakaslaissa, sosiaalihuoltolaissa ja vanhuspalvelulaissa. Vanhuspalvelulain 14 §:n mukaan pitkäaikaista hoitoa ja huolenpitoa turvaavat sosiaali- ja terveystalvet on toteutettava niin, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi ja että hän voi ylläpitää sosiaalista vuorovaikutusta sekä osallistua mielekkääseen, hyvinvointia, terveyttä ja toimintakykyä edistävään ja ylläpitävään toimintaan.

Laillisuusvalvonnassa on vastikään julkaistussa ratkaisussa kiinnitetty huomiota ympärivuorokautisen hoivaan laatuun. Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisussa (EOAK ratkaisu 4.6.2024 EOAK/1345/2023) korostettiin asiakkaiden päivittäisen ulkoilun tärkeyttä osana hyvää hoitoa. Ratkaisun mukaan laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että riittävän ulkoilun huolehtimisessa on kyse perustarpeista huolehtimisesta ja siten myös ihmisarvon kunnioittamisesta, ja että riittävän ulkoilun on oltava osa tehostettuun palveluasumiseen (nykyisin ympärivuorokautinen palveluasuminen) sisältyvää palvelua.

Tällä hetkellä hoivapalveluiden osalta haasteita on esimerkiksi kuntoutus- ja erityistyöntekijän avun saamisessa. THL:n tilastoraportin mukaan vain harva ympärivuorokautisen asumispalvelun asiakas

(21 %) saa kuntoutusta tai erityistyöntekijän apua. (THL – Tilastoraportti 3/2024, 31.1.2024. Iäkkäiden toimintakyky ja palvelutarpeet – RAI-vertailutiedot 2022).

Esitysluonnoksessa arvioidaan, että vähimmäismitoitus 0,6 riittää perustarpeiden toteuttamiseen, mutta vähimmäismitoituksen laskulla 0,6:een on todennäköisesti vaikutusta mahdollisuuksiin tarjota asiakkaiden toimintakykyä ylläpitävää ja sosiaalista kanssakäymistä edistävää toimintaan.

Itsemääräämisoikeuden edistäminen ja kaltoinkohtelun estäminen

Muistiliitto näkee vähimmäismitoituksen alentamisessa riskejä asiakkaiden itsemääräämisoikeuden ja rajoitustoimien käyttämisessä kannalta, kuten esitysluonnoksessakin todetaan. Esitysluonnoksen mukaan iäkkäiden henkilöiden itsemääräämisoikeuden vahvistamisessa ja rajoitustoimenpiteiden käytön ja kaltoinkohtelun ehkäisemisessä toimintayksiköiden riittävä, ammattitaitoinen ja pysyvä henkilöstö on yksi keskeisimmistä tekijöistä. Henkilöstön riittämättömyys ei ole hyväksyttävä syy eikä peruste rajoittamiselle. Rajoitustoimenpiteen on oltava aina viimesijainen keino. Esitysluonnoksessa ei kuitenkaan arvioida tai tuoda esille keinoja, miten voitaisiin estää nämä haitalliset vaikutukset.

THL:n tutkimuksen mukaan vanhuspalvelujen toimintayksiköistä 47 % oli havainnut asiakkaan kaltoinkohtelutilanteita. Ympäri vuorokautisessa hoidossa raportoitiin eniten asiakkaan toiseen asiakkaaseen kohdistamaa kaltoinkohtelua. Ammattitaitoinen ja riittävä henkilökunta pystyy löytämään keinoja tilanteiden ehkäisyyn. Muistiliiton näkemyksen mukaan henkilöstön riittävyys on tässä merkittävä tekijä. (THL Tutkimuksesta tiiviisti 45/2023. Minna-Liisa Luoma, Sari Kehusmaa, Anna-Mari Aalto Puolet vanhuspalvelujen toimintayksiköistä havainneet asiakkaiden kaltoinkohtelua).

Muutoksen toimeenpano

Ennen kuin henkilöstömitoituksen sääntelyä muutettaisiin esitysluonnoksen mukaisesti, tulisi olla tieto siitä, miten muutos toimeenpantaisiin. Esityksessä ei käsitellä tätä lainkaan. Vanhuspalvelulain 20 §:n mukaan toimintayksikössä on oltava henkilöstön määrä, koulutus ja tehtävä rakenne vastaavat asiakkaiden määrän lisäksi heidän palvelutarvettaan. Asiakkaiden tarpeen niin edellyttäessä tulee henkilöstöä olla enemmän kuin lakisääteinen mitoitus. Vanhustenhoivasta 52 % tuotetaan yksityisen palvelutuotannon kautta.

Palveluyskilöiden toiminnan tulee vastata voimassa olevia Soteri-rekisteröintejä, eikä muutoksia mm. henkilöstön määriin voida toteuttaa ennen rekisteröintipäätöksiä. Tällä hetkellä sosiaalihuollon rekisteröinti on pahoin ruuhkautunut.

3. Onko esitetty muutos toimiva ratkaisu henkilöstön saatavuuden ja riittävyyden turvaamiseksi?

Ei

Jos kyllä, voitte esittää asiaan liittyvät näkökohtanne.

-

Jos ei, voitte esittää vaihtoehtoisia ratkaisumalleja ja muut asiaan liittyvät näkökohtanne henkilöstön saatavuuden turvaamisesta asiakkaiden palvelutarpeita vastaavalla tavalla.

Henkilöstön pito- ja vetovoiman ja sote-alan johtamisen kehittämiseksi suunnitellut toimenpiteet eivät vielä ole toteutuneet siinä määrin, että ympärivuorokautisen hoivan henkilöstömitoitusta voisi

alentaa turvallisesti ja henkilöstön jaksamista näissä palveluissa heikentämättä. Teknologian hyödyntämisestä henkilökunnan apuna ei ole toistaiseksi sääntelyä.

Esitysluonnoksessa arvioidaan, että vähimmäismitoituksen pienentämisellä ja jo säädetyn 0,7 mitoituksen toteutumatta jättämisellä voi olla vaikutusta henkilöstön työtyytyväisyyteen ja motivaatioon. Muistiliitto on samaa mieltä arviosta.

4. Kuinka suurelle osalla asiakkaista arvioitte vähimmäismitoituksen 0,6 olevan riittävä turvaamaan laadukkaat ja asiakasturvalliset palvelut?

Valitse seuraavista vaihtoehdoista sopivin

-

Voitte esittää 0,6 mitoituksen riittävyyteen liittyviä näkökohtia.

Viittaamme kohdassa 1 lausuttuun.

6. Voitte esittää muut asiaan liittyvät näkökohtanne muutoksen vaikutuksista.

Vanhuspalveluja ja sen henkilöstöä tulee tarkastella kokonaisuutena, ja varmistaa eri asumismuotojen ja tarvittavien palveluiden asiakaslähtöinen ja -turvallinen järjestäminen. Henkilöstöä tulee olla riittävästi ympärivuorokautisen hoidon lisäksi erityisesti kotihoidossa, kun suurin osa suomalaisista ja myös muistisairasta asuu omissa kodeissaan. Ikääntyneiden ihmisten ja muistisairausten kuntoutus on myös merkittävässä roolissa myöhentämässä osaltaan tarvetta siirtyä vaativimpiin palveluihin, ja tätä kautta vähentämässä henkilöstöpainetta.

Esitysluonnos koskee ympärivuorokautisen palveluasumisen piirissä olevia ihmisiä. Valtaosa yli 75-vuotiaista suomalaisista asuu omissa kodeissaan. Vuoden 2023 lopussa ympärivuorokautisen palveluasumisen tai laitoshoidon piirissä asui noin 4 % 65 vuotta täyttäneistä, 8 % 75 vuotta täyttäneistä ja 17 % 85 vuotta täyttäneistä. (THL Tilastoraportti 22/2024 15.5.2024).

Muistiliitto tiedostaa, että henkilöstön saatavuuteen sosiaali- ja terveysalalla ikääntyneiden palveluissa liittyy edelleen merkittäviä haasteita huolimatta käynnistetyistä toimenpiteistä alan veto- ja pitovoiman kohentamiseksi. Vanhuspalveluiden tilaa tukee kuitenkin arvioida kokonaisuutena. Asiaa arvioitaessa esiin nousee merkittäväksi kysymys siitä, mikä on riittävän hyvää hoivapalvelua ja miten turvataan ihmisarvoinen elämä ympärivuorokautisen hoivapalvelun piirissä.

Elomaa Sari
Muistiliitto ry